

Vážené kolegyně a kolegové,

velké dějiny států, vladařů a válek ovlivňují dějiny malé – obcí, lidí. To, co právě prožíváme, jak se chováme, co jíme a co si myslíme, bude jednou malými dějinami (mezi čtenáře mých řádků asi nezabloudí příliš mnoho hrdinů dějin velkých). Chvilu, kdy se protnou dějiny velké a malé, jsou zvláště zajímavé. Jsou momenty v dějinách, které znamenají zlom – a mohou se odehrát jako dějiny velké i malé. Hvězdné hodiny lidstva, kam Stefan Zweig zařadil nejenom dobytí Konstantinopole Turky, ale i Händlovo stvoření oratoria Mesiáš. Nemoci sotva nazveme protagonisty velkých dějin, přesto je mohou změnit. Vzpomeňme třeba biblických morových ran. Nebo morovou epidemii, která v polovině čtrnáctého století vybila snad polovinu evropské populace s nedozírnými následky na dějiny Evropy (i pozitivními, možná s tehdejšími nedostatkem pracovní síly souvisí i evropský respekt k individu). A samozřejmě, velké dějiny mohou ovlivnit dějiny nemocí, někdy v překvapujících souvislostech. Počátkem 80. let jsme provedli s Miladou Švejdivou průzkum informovanosti jihomoravské veřejnosti o epilepsii (1). Výsledek byl podstatně horší, než tomu bylo v USA a v západní Evropě. Průzkum pak replikovala dr. Ulmanová v jižních Čechách se stejným výsledkem (2). Opakovali jsme jej o 16 let později spolu s Irenou Novotnou (3). Mezi prvním a druhým průzkumem došlo k razantnímu zlepšení situace, které přetrvávalo i v posledním průzkumu, 27 let po prvním. Naše informovanost se v současnosti neliší od dalších vyspělých zemí. Co se mezitím stalo? Změnila se společnost. Svoboda tisku, otevřená společnost, zřejmě změna mentalit, kterou si často ani neuvědomujeme. Jiné vysvětlení nemáme. Velké dějiny vstoupily do malých na nečekaném místě.

Pikareskní román připomíná historie AIDS (4). Její původce, předchůdce HIV, se zabydlel v tělech šimpanzů a byl by tam zůstal, nebýt rozšíření pneumatik. Vysoká spotřeba gumy vedla k nuceným pracím a velké mobilitě domorodé pracovní síly ve střední a západní Africe, od německého Kamerunu přes francouzské středoafrikané kolonie a Belgické Kongo, po portugalskou Angolu. Těžké podmínky vedly domorodce k útěkům do džungle, uprchlíci se museli živit lovem a jeden z nich patrně ulovil nakaženého šimpanze. Možná se řízl při porcování, v každém případě první člověk byl, někdy na začátku dvacátého století, infikován. Nemoc se přenesla na jeho sexuální partnerky či partnery. Současně přesuny velkých skupin domorodých pracovníků vedly k epidemii spavé nemoci, která ohrozila těžbu kaučuku i stavbu železnic. Francouzská a posléze i belgická koloniální zdravotní správa jí, počínaje rokem 1917, čelila očkováním. Tohoto dobrodiní západní medicíny se dostalo i někomu z první malé skupinky infikovaných, a protože jehly a stříkačky se používaly mnohokrát bez sterilizace, nerozpoznaná infekce HIV se šířila dál. Druhým vstupem velkých dějin do historie HIV byla druhá světová válka s prudkým rozvojem těžby nerostů, zejména v Belgickém Kongu. Počet obyvatel v Léopoldville (dnes se jmenuje Kinšasa) se v letech 1940 – 1960 zdvojnásobil každých 5 let. O harmonický rozvoj ovšem nešlo, na 5 svobodných mužů připadala jedna svobodná žena. Explode pohlavních nemocí jistě není za těchto okolností překvapením, ovšem to, že v patách lues a kapavky se plíží také AIDS, nikdo netušil. Belgická koloniální správa opět sáhla k moderní medicíně a další kampaň s opakovaným použitím jehel a stříkaček opět pomohla šíření viru HIV. Infekce HIV, stále nerozpoznaná, se rozšířila po celém regionu. Aby překročila oceán, bylo znovu potřeba velkých dějin. Nejdříve dosáhlo Kongo nezávislosti, aby se v zápětí propadlo do občanské války. Naprostý nedostatek inteligence po odchodu Belgičanů vedl OSN k rozhodnutí povolát učitele z Haiti, kteří nejenom byli frankofonní, ale nevadila ani barva jejich pleti. Přišli do země, která rozhodně nebyla a není puritánská. Jednou jsem v restauraci v konzervativním Kigali viděl tanec téměř explicitně erotický. Typické Kongo, vysvětlili mi rezervovaní Rwandané. Není se co divit, že některý učitel přinesl kolem roku 1967 virus HIV domů, na Haiti. Ostrovní Haiti se právě stávalo rájem homosexuální prostituce pro severoamerickou klientelu také proto, že tato byla právě vytlačena z Kuby vítěznou castrovskou revolucí. Z Haiti vedla jedna cesta HIV do gay komunity v USA, druhou cestou byla krev, nakoupená na Haiti komerčními společnostmi bez dostatečné kontroly a také dovezená do USA. V USA pak vznikla, zřejmě nezávisle na sobě, dvě ohniska nákazy, jednak mezi homosexuály a cestou bisexuálů dále a u hemofilů. Zatímco se nemoc rozšířila z USA do celého světa, v Africe její epidemie decimuje celé národy. Nejdříve železná opona, později účinná osvěta s dobrou prevencí vedla k tomu, že naše země zůstaly relativně ušetřeny. Nárůst HIV v Rusku a na Ukrajině je však varující.

Kdosi řekl, že blažený je národ, který má nudné dějiny. Přejme nudné dějiny i našim nemocem.

Na Vaše příspěvky se i s redakční radou těší

prof. MUDr. Ivan Rektor, CSc. – předseda redakční rady

1. Rektor I, Švejdivá M, Šírek J. Sociální problematika epileptiků v současnosti. Výsledky ankety v Jihomoravském kraji. Čas. Lék. čes., 1983; 122: 6: 179–185.

2. Švejdivá M, Rektor I, Ulmanová J. Informovanost veřejnosti o epilepsii. Praktický lékař, 1987; 97(10): 379–382.

3. Novotná I, Rektor I. The trend in public attitudes in the Czech Republic towards persons with epilepsy. Eur J Neurol. 2002; 9(5): 535–540.

4. Keys D. The growth of a deadly virus. BBC History Magazine, 2012: 16–18.